

Kritické místo rozchodu životních cest

Roman Cardal

26. marca 2024 ✚ Spoločnosť ✚ CZ, Filozofia

Přehlížená zkušenost

Starořecký dramatik Epicharmos v jednom ze svých veršů předkládá krátké, ale výstižné varování: *nesnaž se mít život lehký, jako naschvál ztěžkne ti*. Tato etická zásada je podložena prastarou lidskou zkušeností, jejímž prostřednictvím se v nesčetném počtu případů potvrdilo, že nenáročný život bez problémů a překážek člověku neprospívá. Jeden z důvodů, proč je v moderních společnostech tolik nespokojených a nešťastných jedinců spočívá právě v tom, že očekávají životní naplnění od všestranně ekonomicky zajištěné existence, z níž byly odstraněny všechny vážné problémy, starosti a námahy. Zdá se to paradoxní, ale tato zkušenost učí, že *život zbavený obtíží se nakonec sám stane velkým břemenem*.

Na potvrzení uvedeného pohledu lze uvést i verš autora ze stejně dávné minulosti. Hesiod, velký učitel Řeků, k tomu poznamenává: *lepší život potem ohradili nesmrtelní bohové, neb k němu vede dlouhá pěšina a strmá, na počátku krkolomná, ale když vrcholu dojdeš, pak se po ní lehko chodí, třeba byla těžko schůdná*.

Z těchto veršů si je možné vzít jednoznačné poučení: štěstí a životní spokojenost se nedá opatřit *bez vynaložení odpovídající námahy*. Život v zajištěnosti, v klidu a pohodě je klamnou metou, protože za takových zdánlivě příznivých okolností dochází k *postupné degradaci člověka*. Přesto si mnoho lidí volí tento cíl jako žádoucí vrchol své existence a napíná veškeré své síly k jeho dosažení.

Antická literatura obsahuje mnoho příkladů podobného typu. Jedním z nejslavnějších je příběh bájného hrdiny Hérakla, který dospívá na rozcestí svého života a stojí před volbou, jakým směrem se má vydat. Příběh má pedagogickou hodnotu a jeho vyprávěním bývali mladí lidé upozorňováni, nač si mají při rozhodování o své budoucnosti dát obzvláštní pozor.



Volba Herakla, autor Annibale Carracci (1560 – 1609)

zdroj: wikimedia commons

Areté a Kakia jako dvě protikladné alternativy

Aténský aristokrat a vojevůdce Xenofon tento příběh uvádí následnými slovy: „Když Hérakles dospěl do období mezi chlapectvím a jinošstvím, kdy se mladí lidé stávají pány sebe samých a ukazují, zda se v životě pustí cestou ctnosti, nebo neřesti, odešel do samoty a posadil se tam pln nerozhodnosti, kterou cestou se má dát.“

Situace, v níž se Hérakles ocitl, vyjadřuje *vnitřní stav mladého člověka*, do něhož se v určitém věku nevyhnutelně dostává. Vstupuje do něj v období, kdy se pozvolna vymaňuje z poslušnosti vůči autoritě svých rodičů. Dokud žil v rodině, byl nucen žít podle požadavků svého otce a své matky. Přichází však doba, kdy se musí začít rozhodovat *sám za sebe*, protože se stává *pánem sebe samého*. Etická alternativa, před níž stojí, je jasná – může se vydat cestou ctnosti anebo cestou neřesti. Jakou volbu vykoná, to záleží na *důvodech*, které svědčí ve prospěch jedné z nich. Jaké důvody to však jsou? Z vlastní zkušenosti každý z nás ví, že *je možné obhajovat prakticky každou etickou volbu*. Dopustíme-li se něčeho špatného, máme sklon si takový skutek omlouvat a hledat pro něj ospravedlnění. To, co se v našem nitru děje při hodnocení jednotlivých skutků, se dá uplatnit i ve vztahu k základním životním orientacím. Ať jsou lidské činy jakékoliv, vždy jsou nesený *nějakou základní motivací*, která se skrývá na jejich pozadí či která leží u jejich kořenů.

Přímočará cesta, po níž byl mladý člověk veden svými rodiči, se najednou *rozdvouje*. Hérakles, *reprezentativní figura všech mladých lidí*, se tedy musí zastavit a přemýšlet, kudy má směřovat dál. Slavný příběh popisuje jeho situaci plastickým způsobem. Před jeho zrakem „se objevily dvě urostlé a vysoké ženy a šly k němu. Jedna z nich byla spanilá na pohled a krásná od přírody, její pleť zdobila čistota, oči ji krášlil stud, chování zušlechťovala skromnost, a oděna byla v šat barvy bílé. Druhá byla dobře živená, vše na ní jen kypělo. Byla nalíčená, takže vypadala bělejší a červenější, než byla ve skutečnosti, nesla se až nepřírozeně zpříma, oči měla dokořán otevřené, oblečena byla v oděv, který uplatňoval její mladistvý půvab. Často se prohlížela, pozorovala, zda se za ní někdo otáčí, a každou chvíli se dívala na svůj stín.“

První kontakt s ctností a neřestí

Ctnost (*areté*) a neřest (*kakia*) jsou zde představeny v podobě dvou atraktivních žen, které se přibližují k nerozhodnému a přemítajícímu Héraklovi. Hérakles se nimi musí setkat a seznámit se s nimi. Dříve však, než dojde k jejich vzájemnému kontaktu, může již *zdáti pozorovat* jejich příchod. Tím je naznačeno, že dvě základní životní orientace se mladému člověku určitým způsobem *jeví* ještě předtím než s nimi učiní hlubší zkušenost. Doposud nebyl vystaven nutnosti závažné životní volby, ale přibližování se uvedených žen ohlašuje, že tato volba bude muset být velmi brzy učiněna.

O čem vypovídá popis přicházejících postav? Každá z nich vypadá jinak a chová se jiným způsobem. U ctnosti je zdůrazněna *spanilost a přirozená krása, čistota, stud, skromnost a bílý oděv*. To jsou *vnější projevy*, které vyvěrají z *jejího nitra*. Již na první pohled lze tedy získat určitý odhad, s kým má navštívený člověk tu čest. Z ctnosti na Hérakla dýchá *přirozenost* jejího pohybu a chování. To znamená, že její vnější zdání je *nezkaleným výrazem* jejího nitra, protože z něj vyzařuje zcela spontánně. *Přirozenost ctnosti* se ukazuje v tom, že *nemusí nic skrývat*. Ať se nachází v jakékoliv situaci, ať se na ní někdo dívá nebo ne, vždy se navenek projevuje stejným způsobem. Způsob, jakým se *jeví* (zdání) a její pravá povaha (skutečnost) se u ní nerozcházejí.

Podoba neřesti je jiná. Hérakles pozoruje, že je „dobře živená“ a že „na ní vše kypí“. Už to je vnějším znamením *překračování míry* v jejím životě. Obrat „dobře živená“ je zřejmý eufemismus, který šetrným způsobem vypovídá o nadbytku, který sytí její tělo. Zmíněná *nalíčenost* obsahuje neméně důležité poselství. Na jedné straně je *maskováním* jejího *skutečného stavu*. Protože na rozdíl od ctnosti *není přirozeně krásná*, musí svoji ošklivost skrývat před zraky ostatních. Z tohoto důvodu ji nezbývá než líčit sebe samu. Její líčení má však ještě další význam. Činnost líčení může být obrácena k tomu, kdo se líčí, ale též na někoho jiného. V tom případě dochází k *líčení něčeho* na někoho druhého. Například lovec líčí past na zvěř, kterou chce ulovit. A tento význam „líčení“ je přítomen i v představovaném příběhu o mladém Héraklovi.

Neřest se *nemůže chovat přirozeně*, protože její přirozenost je *pokřivená*. Kdyby neřest nic neskrývala, kdyby se navenek projevovala stejně spontánně jako ctnost, byla by její ošklivost a neatraktivnost zřejmá na první pohled. Za takových okolností by ctnosti vůbec *nedokázala konkurovat*. Má-li se však postavit před mladého člověka a učinit mu svou nabídku, musí se *projevovat jinak než jaká ve skutečnosti je*. Zdání a realita se u ní nezbytně rozcházejí. Tak lze snadno pochopit, proč je v příběhu zmíněno, že se nese „nepřirozeně zpříma“. Přirozeně je křivá (*curva*) a tudíž se musí tvářit jako přímá, což neodpovídá její pravé bytostné povaze (přirozenosti). Ze stejného důvodu se musí stále pozorovat a bedlivě sledovat, jak působí na ostatní. Právě proto, že její vystupování je *falešnou hrou*, nezbývá jí než se stále ujišťovat, zda tato hra funguje na ostatní. Neustálým sebepozorováním kontroluje, jestli je její pravá přirozenost dobře přelíčena pokryteckým make-upem a zároveň s tím studuje, zda je její neupřímná strategie společensky úspěšná.

Je samozřejmě otázkou, zda Hérakles, a spolu s ním každý mladý člověk, dokážou vyčíst tyto informace z vnější podoby obou žen. Rozhodující bude jejich společné setkání, v němž každá z nich předloží své nabídky a stanoví zisk, který vyplyne z jejich následování. Tam už si mladý člověk nevystačí s posuzováním jejich vnějšího zjevu. Bude muset *zapojit svůj rozum a posoudit*, jsou-li slibované benefity reálné nebo klamné. Obsah veršů, které jsme uvedli na počátku, v tom sehraje svou významnou roli. V dalším příspěvku uvidíme, jak a s jakou strategií obě symbolické ženské postavy na Hérakla zapůsobí.

URL adresa článku: <https://christianitas.sk/kriticke-misto-rozchodu-zivotnich-cest/>